

वार्षिक प्रतिवेदन २०८०/८१

भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालय

वार्षिक प्रतिवेदन २०८०/८१

नेपाल सरकार
अर्थ मन्त्रालय
भन्सार विभाग

भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालय
त्रिपुरेश्वर, काठमाडौं

भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालय

सम्पर्क

भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालय

ठेगाना

त्रिपुरेश्वर काठमाडौं

टेलिफोन

००-९७७-०१-५९१७१९२

००-९७७-०१-५९१७१९३

००-९७७-०१-५९१७१९४

००-९७७-०१-५९१७१९५

००-९७७-०१-५९१७१९६

००-९७७-०१-५९१७१९७

००-९७७-०१-५९१७१९८

फ्याक्स

००-९७७-०१-४११७०५४

इमेल

pca@customs.gov.np

मन्तव्य

परम्परागत रूपमा राजस्व संकलनको मात्र उद्देश्यले भन्सार कार्यालयहरू सञ्चालन हुने गरेकोमा समयको परिवर्तनसँगै भन्सार प्रशासनको भूमिकामा पनि परिवर्तन हुँदै गएको छ । नियन्त्रण र सन्तुलनका बीच व्यापार सहजीकरण गरी अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारको आपूर्ति श्रृंखलालाई सुचारू राख्नुपर्ने चुनौतीपूर्ण कार्य हालको भन्सार प्रशासनको काँधमा आएको छ । यो चुनौतीलाई सामना गर्न जोखिम व्यवस्थापनमा आधारित भन्सार जाँचपास प्रणाली अवलम्बन गर्नुका अतिरिक्त जाँचपास पछि परीक्षण गर्ने गरी भन्सार विन्दुमा सहज तरिकाले मालवस्तु जाँचपास गर्ने विश्वव्यापी रूपमा स्वीकार्य अवधारणालाई नेपालको भन्सार प्रशासनले पनि कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । यसै सन्दर्भमा वि.स. २०६६ साल आश्विन ५ गते नेपालमा भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयको स्थापना गरिएको हो ।

यस वार्षिक प्रतिवेदनमा भन्सार जाँचपास पछि गरिने परीक्षण **Post Clearance Audit** का विषयमा सामान्य जानकारी दिँदै आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा यस कार्यालयले सम्पादन गरेका भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षण, व्यवस्थापकीय तथा प्रशासनिक कामको यथार्थ स्थिति उल्लेख गरिएको छ । भन्सार विभाग मातहत रहेको यस भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालय कामको हिसाबले अरू भन्सार कार्यालयभन्दा भिन्न रहेको छ । अन्य भन्सार कार्यालयको प्रमुख उद्देश्य भन्सार विन्दुमै जाँचपास एवम् व्यापार सहजीकरणका माध्यमबाट सहज रूपमा भन्सार जाँचपास गरी तोकिएबमोजिमको महसुल दरमा राजस्व असुली गर्ने हो भने, यस कार्यालयको कार्यक्षेत्र भन्सारबाट मालवस्तु जाँचपास भइसकेपछि सम्बन्धित कारोवारको परीक्षण (**Audit**) गरी भन्सारसम्बन्धी कानुनको परिपालना भए नभएको सुनिश्चित गरी कम असुल भएको, छुट भएको वा अन्य विवरण फरक पारी राजस्वमा असर परेको पाइएमा त्यस्ता कमजोरी वा विचलन सच्याउन लगाई भविष्यमा पनि त्यस प्रकारका कमीकमजोरी हुन नदिन सुझाव दिनु हो । यसैअनुरूप यस कार्यालयले उपलब्ध स्रोत र साधनले सम्भव भएसम्म कार्यसम्पादन गर्दै आएको छ । यस कार्यालयलाई सुम्पिएको जिम्मेवारी पूरा गर्न समय समयमा नीतिगत मार्गदर्शन र निर्देशन प्रदान

गर्नुहुने माननीय अर्थमन्त्रीज्यू, श्रीमान् सचिवज्यूहरू, भन्सार विभागका महानिर्देशकज्यूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु। साथै यस कार्यालयका सम्पूर्ण कर्मचारी, भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षण कार्यमा सहयोगी वातावरण तयार गरिदिने सबै भन्सार कार्यालयहरू, उद्योग वाणिज्य क्षेत्रका सङ्घ संस्थाहरू, भन्सार एजेन्ट, यस कार्यालयका सम्पूर्ण कर्मचारी एवम् अन्य सरोकारवालाहरूलाई समेत हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु।

भाद्र, २०८१

शम्भु प्रसाद मरासिनी

प्रमुख भन्सार परीक्षण प्रशासक

विषय सूची

१. पृष्ठभूमि	१
२. नेपालमा भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षणको विकास	२
३. जाँचपास पछिको परीक्षणको उद्देश्य	५
४. जाँचपास पछिको परीक्षणको आवश्यकता एवं महत्व	६
५. जाँचपास पछिको परीक्षणको फाइदाहरु	६
६. जाँचपास पछिको परीक्षणका प्रकारहरु	७
७. भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षण चक्र	८
८. भन्सार जाँचपास परीक्षण सम्बन्धी कानुनी ब्यबस्था	९
९. भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयको सांगठनिक ढाँचा	११
१०. भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयको दरबन्दी विवरण	१२
११. भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयको मूलभूत कार्यहरु	१२
१२. आ.व. २०७९/०८० को प्रगति विवरण	१४
१३. भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षण सम्बन्धी अन्तरक्रिया	२१
१४. मुद्दा	२३
१५. खर्चको विवरण	२४
१६. समस्या तथा चुनौतीहरु	२५

१७	आ.व. २०८०/८१ को कार्ययोजना	२५
१८.	अविष्यको कार्यदिशा	२७
१९.	निष्कर्ष	२८
परिशिष्ट - १	अन्सार ऐन, २०६४ को दफा ३४	२९
परिशिष्ट - २	अन्सार नियमावली, २०६४ को परिच्छेद- ५	३२
परिशिष्ट - ३	अन्तरक्रिया र तालिम कार्यक्रमका तस्वीरहरु	३४

भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षण Post Clearance Audit (PCA)

१. पृष्ठभूमि:

निकासी वा पैठारी भएको मालवस्तु घोषणाबमोजिम भए/नभएको, मालवस्तुको भन्सार मूल्य यथार्थ भए/नभएको, मालवस्तुको वर्गीकरण उपशीर्षक ठीक भए/नभएको, मालवस्तुको स्पष्ट घोषणा भए/नभएको, मालवस्तु निकासी वा पैठारी गर्दाका बखत प्रचलित कानुनबमोजिम बुझाउनु पर्ने महसुल बुझाए/नबुझाएको, पूर्ण वा आंशिक भन्सार महसुल छुट वा सुविधामा पैठारी गरेका मालवस्तु उद्देश्यबमोजिम प्रयोग भए/नभएको र समष्टिगत रूपमा मालवस्तु निकासी वा पैठारी गर्दा सम्बन्धित कानुनी व्यवस्थाको परिपालना भए/नभएको जस्त कुराहरू यकीन गर्नका लागि महानिर्देशक वा भन्सार परीक्षकले कुनै निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताको मालवस्तु खरिद, बिक्री, निकासी वा पैठारी सम्बन्धी खाता, सेस्ता अभिलेख वा अन्य यस्तै कागजात, बैङ्क अभिलेख, कम्प्युटर प्रणालीलगायत निजको व्यवसायसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण अभिलेख परीक्षण गरेर जाँचपास पछिको परीक्षण गरिन्छ। यस्तो परीक्षण गर्दा कानुनको अज्ञानताको कारण भएको गल्ती, असावधानीवस भएको कानुनको उल्लङ्घन र जानाजानी गरेको गल्ती समेत पत्ता लगाई कानुनको पालना गराउने र राजस्व विचलन हुन गएको पाइएमा त्यस्तो रकम असुलउपर गर्ने कार्यसमेत गरिन्छ।

यसअन्तर्गत भन्सारमा पैठारीकर्ताले पेस गरेको कागजात र विवरणलाई तत्काल मान्यता दिई जाँचपास गर्ने र मालवस्तु पैठारीकर्ताको व्यापारिक स्थल, गोदाम वा औद्योगिक केन्द्रमा पुगिसके पश्चात एवम् बिक्री भएपछि समेत भन्सारमा पेस गरिएको विवरण सत्य भए/नभएको परीक्षण गर्ने कार्य गरिन्छ। परीक्षण गर्ने क्रममा मालवस्तुको भन्सार विन्दुमा घोषित मूल्य र बजार मूल्य बीचको तुलना एवम् विश्लेषण गरी भन्सारमा घोषित मूल्य र बजारमूल्यको बीचमा अस्वाभाविक अन्तर देखिएमा आयातित मालवस्तुको भन्सार ऐनअनुसार पुनःमूल्याङ्कन गरी थप महसुल र जरिवाना समेत असुलउपर गर्ने कार्य जाँचपास पश्चातको परीक्षणबाट गरिन्छ। यसलाई भन्सार आधुनिकीकरणको अत्यन्तै महत्वपूर्ण औजारका साथै व्यापार सहजीकरण एवम् नियन्त्रणको प्रभावकारी माध्यमका रूपमा समेत लिइन्छ।

विश्व व्यापार संगठनको मूल्याङ्कनसम्बन्धी सम्झौताको कार्यान्वयन गर्न, संशोधित क्योटो अभिसन्धि कार्यान्वयन गरी भन्सारका प्रक्रियाहरूलाई सरलीकरण गर्न, व्यापार सहजीकरण, पारदर्शिता र राजस्व सङ्कलनका बीचमा सन्तुलन कायम गर्न भन्सार प्रशासनमा अवलम्बन गरिएको नवीन कार्यपद्धतिको रूपमा जाँचपास पछिको परीक्षणलाई लिन सकिन्छ । Revised Kyoto Convention का अनुसार PCA भनेको पैठारीकर्ताको घोषणा कानुनबमोजिम ठीक दुरुस्त वा वास्तविक कारोबार मूल्यमा आधारित छ भनी भन्सार विश्वस्त हुनका लागि उसको कागजात, खाता बही, व्यावसायिक प्रणाली वा पद्धति, वित्तीय सूचना तथा तथ्यांक आदिको निरीक्षण परीक्षण गर्ने कार्यलाई जनाउँछ । यसले विकास गरेका New Technology Opening hours, Post ClearancemAudit (PCA), Pre-arrival processing, Single Window लगायतका धेरै व्यापार सहजीकरण तथा भन्सार आधुनिकीकरणका Tools वा नवीन अवधारणाहरूको विकास गर्ने क्रममा सन् १९९९ जुनमा भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षणको विकास भएको हो भने सन् २००६ फेब्रुअरी ३ बाट यसलाई विश्वव्यापीरूपमा कार्यान्वयन गरिएको थियो । यसै क्रममा नेपालमा विक्रम सम्बत् २०६६ असोज ५ गते भन्सार विभागअन्तर्गत छुट्टै निकायको रूपमा भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयको स्थापना भएको हो । साविकमा भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयका अतिरिक्त भन्सार कार्यालयहरूले समेत गरी आएको भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षण गर्ने कार्य भन्सार ऐन, २०६४ को छैटौँ संशोधनबाट भएको कानुनी व्यवस्थाअनुसार २०७४ जेठ १५ गतेदेखि भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयले मात्र गर्दै आएको छ ।

२. नेपालमा भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षणको विकास:

भन्सार ऐन, २०१९ को सातौँ संशोधन (२०५४) बाट सो ऐनमा दफा ४४ (ख) थप गरी जाँचपास भएका मालवस्तुहरूको प्रज्ञापनपत्रहरू भन्सार अड्डाले पुनरावलोकन गर्न सक्ने, र पुनरावलोकन गर्दा जाँचपास भएको मितिले ४ वर्षभित्र गरिसक्ने भन्ने व्यवस्था राखिएको थियो । यो व्यवस्था खासगरी भन्सार कार्यालयहरूले कानुनबमोजिम असुल हुनुपर्ने राजस्व छुट भए /नभएको यकिन गर्नका लागि गर्ने आन्तरिक लेखा परीक्षण मात्र थियो । वि.सं. २०५७ बाट नेपालको भन्सार प्रशासनले भन्सार मूल्याङ्कन गर्ने प्रयोजनका लागि GATT Valuation पद्धतिलाई अवलम्बन गरेपछि भन्सार ऐन, २०१९ को सातौँ संशोधन र आर्थिक ऐन, २०५७ बाट भन्सार कार्यालयले नै कारोबार मूल्यका आधारमा भन्सार मूल्याङ्कन गर्न सक्ने व्यवस्था गरियो ।

सन् २००४ अप्रिलमा नेपालले विश्व व्यापार सङ्गठनको सदस्यता प्राप्त गरेपछि बाध्यात्मक रूपमा नै WTO Valuation System लाई भन्सार मूल्यांकन गर्ने प्रयोजनका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने भएकाले कारोबार मूल्यका आधारमा भन्सार मूल्याङ्कन हुन थालेपछि आर्थिक वर्ष २०६०/०६१ मा भन्सार सुधार तथा आधुनिकीकरण कार्य योजनाको प्रथम चरणमा भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षणलाई औपचारिक रूपमा वार्षिक कार्यक्रममा र आर्थिक ऐनहरूमा प्रवेश गराइयो ।

आर्थिक वर्ष २०६०/०६१ देखि २०६३/०६४ सम्म तत्कालीन आर्थिक ऐनहरूले दिएको अधिकार प्रयोग गरी परीक्षण हुँदै आएकोमा २०६४ सालमा नयाँ भन्सार ऐन आएपछि सो ऐनको दफा ३४ मा जाँचपास पछिको परीक्षणसम्बन्धी प्रावधानलाई समावेश गरियो । सो ऐन अन्तर्गत बनेको भन्सार नियमावली, २०६४ मा पनि भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षणसम्बन्धी प्रयोजनका लागि छुट्टै परिच्छेदको व्यवस्था गरियो ।

आर्थिक वर्ष २०६६/०६७ भन्दा पूर्व सम्बन्धित भन्सार कार्यालयहरू र भन्सार विभागको मूल्याङ्कन शाखाबाट परीक्षण हुँदै आएकोमा आर्थिक वर्ष २०६६/०६७ को बजेट वक्तव्यमार्फत भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षण कार्यका लागि छुट्टै भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालय स्थापना गर्ने घोषणा भएअनुरूप कार्यालय स्थापना गरी सो कार्यालयबाट र सबै भन्सार कार्यालयहरूबाट समेत जाँचपास पछिको परीक्षणको कार्य हुँदै आएकोमा २०७४ देखि भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयबाट मात्र परीक्षणको कार्य हुने गरेको छ । त्यसपछि पनि भन्सार ऐन तथा नियमावलीमा संशोधन गरी जाँचपास पछिको परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने प्रयासहरू हुँदै आएका छन् । यसरी हाल यससम्बन्धी संस्थागत व्यवस्था, कानुनी एवम् कार्यविधिगत व्यवस्था तथा आवश्यक जनशक्तिको समेत व्यवस्था गरी जाँचपास पछिको परीक्षणलाई भन्सार प्रशासनको मुख्य औजारका रूपमा स्वीकारिएको छ । भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयमा हाल राजपत्रांकित प्रथम श्रेणीको कार्यालय प्रमुख रहने गरी प्रमुख भन्सार परीक्षक ४, भन्सार परीक्षक १४ सहित रा. प. तृतीय १९ जना, नायव सुब्बा स्तरका ११ जना र अन्य सहयोगी कर्मचारीसमेत गरी ४३ जना कर्मचारीहरूको दरबन्दी रहेको छ ।

नेपालमा भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षणको विकास

२०५४

जाँचपास भएका मालवस्तुहरुको
प्रज्ञापनपत्रहरु भन्सार अड्डाले
पुनरावलोकन गर्न सक्ने

२०६०

भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षण
औपचारिक रूपमा वार्षिक
कार्यक्रममा र आर्थिक ऐनमा प्रवेश

२०६४

भन्सार ऐन, २०६४ र भन्सार
नियमावली, २०६४ मा जाँचपास
पछिको परीक्षण सम्बन्धी व्यवस्था

२०६६

भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षण
का लागि छुट्टै भन्सार जाँचपास
परीक्षण कार्यालय स्थापना

२०७४

भन्सार जाँचपास परीक्षण
कार्यालयबाट मात्र परीक्षणको
कार्य हुने

३. जाँचपास पछिको परीक्षणको उद्देश्य:-

आधुनिक भन्सार प्रशासनमा महत्वपूर्ण औजारको रूपमा अङ्गीकार गरिएको जाँचपास पछिको परीक्षणका मुख्य-मुख्य उद्देश्यहरू निम्नबमोजिम रहेका छन्।

- ❖ भन्सारको कानून तथा प्रक्रियाबमोजिम नै पैठारीकर्ताले घोषणा गरी पूर्णरूपमा कर सहभागिता तथा सामाजिक दायित्व पूरा गरेको छ भनी उसको व्यावसायिक प्रणाली वा पद्धति, लेखाप्रणाली र कारोबार स्थलको निरीक्षण परीक्षण गर्ने। To Assure that Customs declarations have been completed in compliance with Customs requirements, via examination of a trader's systems accounting records and premises.
- ❖ भन्सारमा दाखिला गर्नुपर्ने कर दायित्वको पहिचान गरी सो कर दाखिला गरे नगरेको परीक्षण गर्ने। To verify that the amount of revenue legally due has been identified and paid
- ❖ असल व्यवसायी वा पूर्णरूपमा कर सहभागिता जनाउने अन्तर्राष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय निकासी तथा पैठारीकर्ताका लागि व्यापार सहजीकरण गर्ने। To facilitate international trade movements of the compliant trade sector
- ❖ निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताले कानूनबमोजिम पूरा गर्नुपर्ने प्रक्रिया तथा प्रमाणहरू वा दायित्वहरू पूरा गरेको छ भनी सुनिश्चित गर्ने। जस्तै: प्रतिबन्धित वस्तुको कारोबार, सिफारिस, अनुमति पत्र, उत्पत्तिको प्रमाण पत्र आदि। To ensure goods liable to specific import/export controls are properly declared, including prohibitions and restrictions, licenses, quota, etc.
- ❖ निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताको निकासी वा पैठारी गर्ने अधिकारका विषयमा सुनिश्चित हुने। To ensure conditions relating to specific approvals and authorizations are being observed, e.g. pre-authenticated transit documents, preferential origin/movement certificates, licenses, quota arrangements, Customs and excise warehouses and other simplified procedure arrangements.
- ❖ मालवस्तुको आवागमनलाई बढी सुविधायुक्त तुल्याउन आवागमनमा आधारित नियन्त्रण Transaction Based Control लाई लेखा परीक्षणमा आधारित नियन्त्रण Audit Based Control मा रूपान्तरण गर्नु।

४. जाँचपास पछिको परीक्षणको आवश्यकता एवं महत्व:-

जाँचपास पछिको परीक्षणमा पैठारीकर्ताको व्यावसायिक विश्वसनीयताको समेत परीक्षण गरिने हुँदा यसले पैठारीकर्ताको व्यावसायिक विश्वसनीयता वृद्धि गर्न समेत सहयोग पुर्याउँदछ। यसले पैठारीकर्ताको कानुन पालनाको स्तरलाई मापन गर्न भन्सार प्रशासनलाई सघाउ पुर्याउँदछ भने जोखिम व्यवस्थापनका सूचकाङ्क विकास गर्न सूचना प्रदान गर्नुका साथै राजस्व चुहावट नियन्त्रण गर्न र भन्सार जाँचपासको प्रक्रियालाई सुधार गर्न पृष्ठपोषण समेत प्रदान गर्दछ।

पैठारीकर्ता वा निजको तर्फबाट काम गर्ने भन्सार एजेन्टले पैठारी गरिएका वस्तुहरूको वास्तविक कारोबार मूल्यमा लाग्ने कर तथा अन्य महसुल गणना गरी भन्सार कार्यालयमा स्वयं घोषणा गरी दाखिला गर्नु पर्दछ। यस्तो गर्दा व्यवसायीले ज्ञानको अभावले वा सम्बन्धित कानुनको गलत व्याख्या गरेर वा नियतपूर्वक गलत घोषणा गर्न सक्ने सम्भावना समेत रहन्छ। जाँचपास पछिको परीक्षणले त्यस्ता क्रियाकलापहरूलाई पहिचान गरी छुट हुन गएको राजस्व असुल गर्ने एवम् कानुनको उल्लङ्घन गर्नेलाई कारवाहीको दायरामा ल्याउन सघाउ पुर्याउने हुँदा भन्सार प्रशासनका लागि यो अति आवश्यक देखिन्छ।

५. जाँचपास पछिको परीक्षणका फाइदाहरू

- राजस्व चुहावट भए नभएको यकिन गरी असुलउपर गर्ने।
- चुहावटको प्रकृतिलाई विश्लेषण गरी सोको पृष्ठपोषण भन्सार कार्यालयलाई दिने।
- विश्वसनीय पैठारी कर्ताको पहिचान गर्ने।
- व्यावसायिक वातावरणमा हुने अस्वस्थ प्रतिस्पर्धालाई अन्त्य गर्ने।
- भन्सार जाँचपासमा लाग्ने समय र लागत कम गरी जाँचपासलाई सहजीकरण गर्ने।
- भन्सार प्रशासनलाई अझ बढी व्यावसायिक बनाउन सहयोग गर्ने।
- पैठारीकर्ताको गल्ती वा त्रुटिहरूको पहिचान गरी सम्बन्धित निकायमा आवश्यक कारवाहीका लागि अनुरोध गर्ने।
- अनौपचारिक अर्थतन्त्रको न्यूनीकरणमा सहयोग पुग्ने।

६. जाँचपास पछिको परीक्षणका प्रकारहरू:

निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताको भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षण गर्दा निजको कारोबारस्थल वा कार्यालय तथा भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयमा निजको सुविधाअनुसार गर्न सकिने छ भने भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षणका लागि छनौट भएका निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताको परीक्षण गर्दा कारोबार स्थलमा वा निजको कार्यालय तथा भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयमा परीक्षण गर्ने गरिएको छ। परीक्षणका क्रममा कागजातको विश्लेषण गर्नुका साथै आवश्यकता अनुसार निजको कारोबारस्थल वा मालवस्तुको समेत परीक्षण गरी भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षण गर्न सकिने कानुनी व्यवस्था रहेको छ। भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यविधि, २०७८ मा उल्लेखित सूचक तथा अन्य राजस्व जोखिमका सूचकहरूको आधारमा भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षणका लागि छनोट भएका मालवस्तु तथा निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताको परीक्षणका प्रकारहरू निम्नानुसार रहेका छन्:-

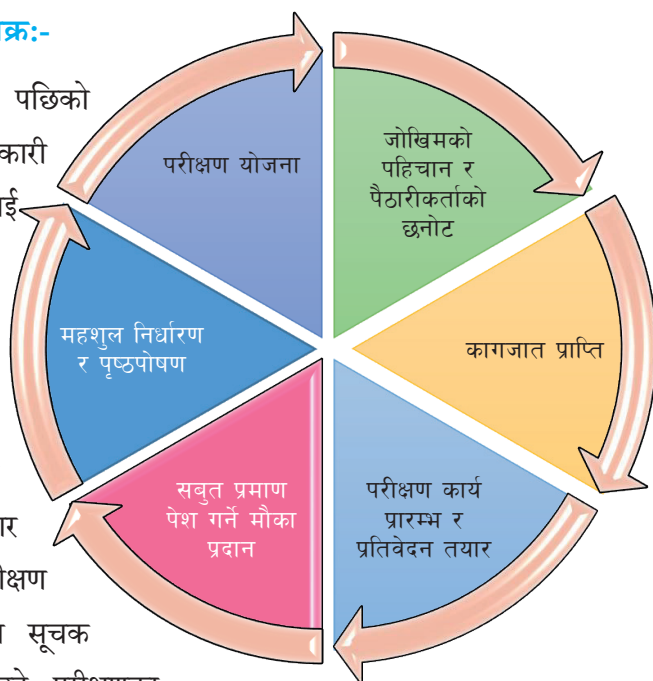
प्रज्ञापनपत्रको परीक्षण (Consignment Audit): निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताले कुनै एउटा प्रज्ञापनपत्रबाट पैठारी गरेका मालवस्तुको मात्र परीक्षण गर्ने कार्यलाई प्रज्ञापनपत्रको परीक्षण भनिन्छ। जसमा सो प्रज्ञापनपत्रबाट निकासी वा पैठारी भएको मालवस्तुसँग सम्बन्धित विषयमा मात्र परीक्षण गर्ने गरिन्छ।

(ख) वस्तुमा आधारित परीक्षण (Product Audit): कुनै पनि निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताले एउटै वा विभिन्न भन्सार कार्यालयहरूबाट पैठारी गरेको एकै प्रकृतिका मालवस्तुको परीक्षण गर्ने कार्यलाई वस्तुमा आधारित परीक्षण भन्ने गरिन्छ। यस्तो परीक्षणमा निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताको समग्र Consignment (कन्साइनमेन्ट) को परीक्षण नगरी खास वस्तुलाई मात्र छनोट गरी परीक्षण गरिन्छ। मूल्य, महसुल दर जस्ता जोखिम बढी भएका वस्तुहरू छनोट गरी परीक्षण गरिने हुनाले यसलाई वस्तुमा आधारित जाँचपास पछिको परीक्षण भनिएको हो। यस्तो परीक्षणका लागि योजना बनाई व्यावसायीको कारोबारस्थलमा समेत गई आवश्यक सूचना एवम् जानकारी संकलन गरिन्छ भने त्यस्ता वस्तुको कारोबारसँग सम्बन्धित समग्र पक्षको विस्तृत परीक्षण गरिन्छ।

(ग) फर्मको परीक्षण (Firm Audit): कुनै एउटा व्यापारिक फर्म वा कुनै निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताको कुनै निश्चित अवधिको सम्पूर्ण निकासी वा पैठारीसम्बन्धी कारोबारहरूको विस्तृत परीक्षण गर्ने कार्यलाई फर्मको परीक्षण भनिन्छ । राजस्व जोखिमको हिसाबले कुनै निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताको विस्तृत परीक्षण गर्नुपर्ने अवस्थामा यस्तो परीक्षण गरिन्छ । सम्बद्ध अन्य निकायहरूको संलग्नता समेतमा संयुक्त रूपमा परीक्षण गर्नुपर्ने अवस्थामा समेत यसै पद्धतिको प्रयोग गर्ने गरिन्छ । यस्तो परीक्षण गर्न स्थलगत भ्रमणको योजना बनाउने, जोखिमका आधारहरू तोक्ने र जोखिम सूचकका आधारमा परीक्षणका लागि पैठारीकर्ताको छनोट गरी पैठारीकर्ताको कारोबारसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण पक्षहरूको विस्तृत परीक्षण गरिन्छ ।

७. भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षण चक्र:-

विश्व भन्सार संगठनले जाँचपास पछिको परीक्षणको कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी रूपमा सम्पादन गर्न सबै सदस्यहरूलाई सहयोग पुर्याउने उद्देश्यले PCA सम्बन्धी Guideline को Volume १ र २ प्रकाशित गरेको छ । Volume १ मा परीक्षण कार्य सञ्चालन गर्न Cycle का रूपमा प्रक्रियाहरू तोकेको छ । सोही अनुरूप नेपालको भन्सार प्रशासनले पनि भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयले जोखिम व्यवस्थापनका सूचक पहिचान गर्ने, परीक्षण योजना बनाउने, परीक्षणका

लागि पैठारीकर्ताको छनोट गर्ने, परीक्षणको तयारी गर्ने, स्थलगत परीक्षण गर्ने, परीक्षण सम्पन्न गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने र सोको मूल्यांकन एवम् अनुगमन गर्ने प्रक्रियालाई समेटी परीक्षणको कार्य गर्दै आइरहेको छ ।

८. भन्सार जाँचपास परीक्षण सम्बन्धी कानुनी व्यवस्था:-

भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयले भन्सार ऐन, २०६४, भन्सार नियमावली, २०६४, साल बसाली रूपमा आउने आर्थिक ऐन, भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यविधि, २०७८ लगायतका कानून तथा कार्यविधि अवलम्बन गरी आफ्नो कार्य सम्पादन गर्दै आइरहेको छ। यी कानूनहरूमा भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयको परीक्षणको सिलसिलामा गर्ने कार्य, परीक्षण गर्नुपर्ने विषयहरू, परीक्षण प्रतिवेदन तयार गर्ने, सफाइको मौका दिने महसुल निर्धारण तथा असुली गर्ने र तोकिएको समयमा महसुल दाखिला नगरेमा कारबाही गर्ने लगायतका व्यवस्थाहरू गरिएका छन्।

८.१ भन्सार ऐन २०६४ मा भएका व्यवस्थाहरू

भन्सार ऐन, २०६४ को विभिन्न दफाहरूमा भन्सार जाँचपास परीक्षणसम्बन्धी विविध व्यवस्थाहरू गरिएका छन्, जसलाई निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ

- ✓ दफा २ को खण्ड (प१) मा “भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालय” भन्नाले भन्सार ऐनको दफा ३४ बमोजिम जाँचपास पछिको परीक्षणको कार्य गर्नका लागि स्थापना गरिएको कार्यालयलाई सम्झनु पर्छ।” भनी भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयको परिभाषा गरिएको छ।
- ✓ यसै गरी सोही दफाको खण्ड (प२) मा “भन्सार परीक्षक” भन्नाले प्रमुख भन्सार परीक्षण प्रशासक, प्रमुख भन्सार परीक्षक वा भन्सार परीक्षक सम्झनु पर्छ र सो शब्दले दफा ३४ बमोजिम जाँचपास पछिको परीक्षणको कार्य गर्नका लागि महानिर्देशकले तोकेको अधिकारीलाई समेत जनाउँछ।” भनी भन्सार परीक्षकको परिभाषा गरिएको छ।
- ✓ दफा २० को उपदफा (२) मा भन्सार अधिकृतले छनौट प्रणाली बमोजिम मालवस्तु जाँचपास गर्न सक्ने व्यवस्था अन्तर्गत खण्ड (ग) मा “मालवस्तु तथा तत्सम्बन्धी कागजात समेत जाँच नगरी जाँचपास पछिको परीक्षण गर्ने गरी घोषणाका आधारमा मात्र जाँचपास गर्ने” व्यवस्था रहेको छ।
- ✓ दफा ३४ मा जाँचपास पछि परीक्षण गर्ने सम्बन्धमा विस्तृत रूपमा व्यवस्था गरिएको छ र यस कार्यालयले सम्पादन गर्ने परीक्षणसम्बन्धी कार्यको मुख्य कानुनी आधार पनि यही दफा हो।
- ✓ दफा ५७ को उपदफा (२०) मा पैठारीकर्ताले पूर्ण वा आंशिक भन्सार महसुल छुट वा सुविधामा पैठारी गरेका मालवस्तु जुन उद्देश्यले पैठारी गरेको हो त्यस्तो उद्देश्य विपरीत प्रयोग वा बिक्री गरेको वा छुट वा

सुविधा नपाउने व्यक्तिले आंशिक भन्सार महसुल छुट वा सुविधामा कुनै मालवस्तु पैठारी गरेको पाइएमा भन्सार अधिकृत वा भन्सार परीक्षकले त्यस्ता मालवस्तुको भन्सार मूल्यको शतप्रतिशत जरिवाना गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

- ✓ दफा ६२ मा परीक्षण सम्पन्न गरी महसुल र जरिवाना दाखिला गर्न दिइएको आदेशविरुद्ध सम्बन्धित व्यक्तिले राजस्व न्यायाधीकरणमा पुनरावेदन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

८.२ भन्सार नियमावली, २०६४ मा भएको व्यवस्था

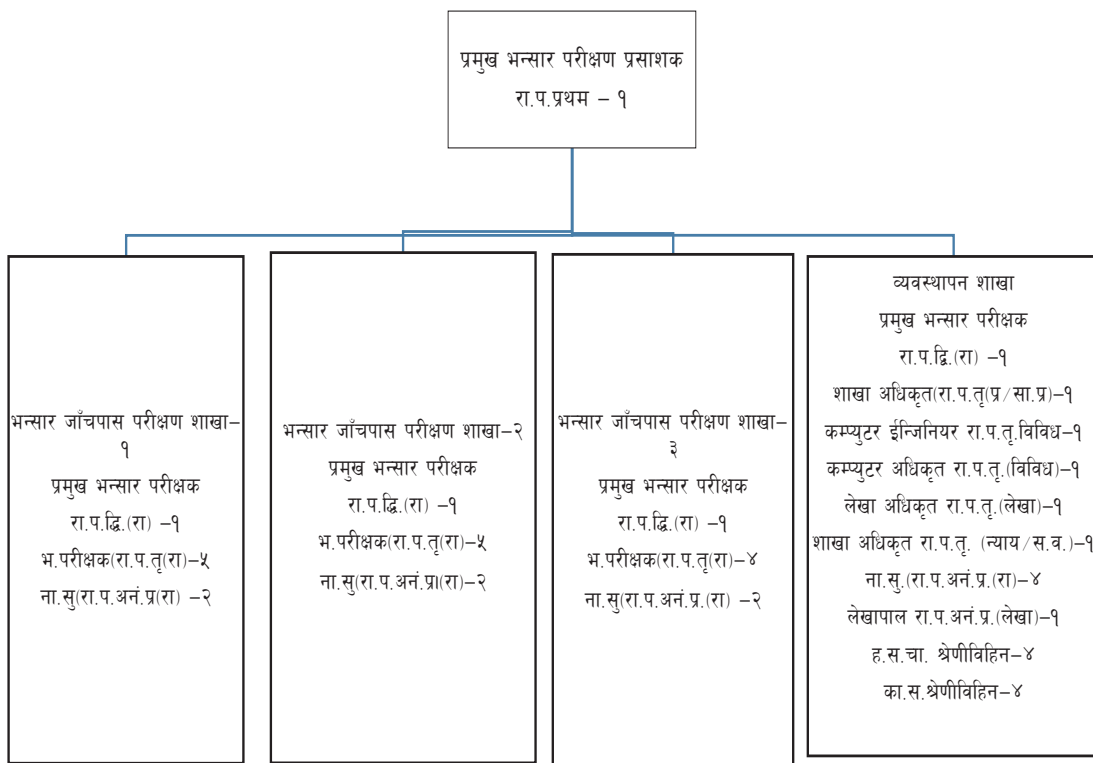
भन्सार नियमावली २०६४ को परिच्छेद - ५ अन्तर्गत नियम २६, २७ र २८ मा जाँचपास पछिको परीक्षणसम्बन्धी निम्न व्यवस्थाहरू गरिएका छन्

- ✓ नियम २६ मा निकासी वा पैठारी प्रज्ञापनपत्र, महसुल तिरेको रसिद, खरिद खाता, बिक्री खाता, बिक्री बीजक, मौज्दात विवरण, निकासी वा पैठारी र बिक्रीसँग सम्बन्धित बैङ्किङ अभिलेख, नाफा नोक्सान खाता, वासलातलगायत कारोबारसँग सम्बन्धित अन्य कागजातहरू निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताले मालवस्तु जाँचपास भएको मितिले चार वर्षसम्म सुरक्षित राख्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ ।
- ✓ यसैगरी नियम २७ मा निकासी वा पैठारीकर्ताले घोषणा गरेको मूल्य यथार्थ हो वा होइन भन्ने यकिन गर्न भन्सार मूल्याङ्कनका सबै वा कुनै विधि अपनाउन सकिने व्यवस्था रहेको छ भने घोषणा गरेको मालवस्तुको परिमाण यकिन गर्न मौज्दातको भौतिक परीक्षणसमेत गर्न सकिने व्यवस्था रहेको छ ।
- ✓ त्यस्तै पैठारी गरी बिक्री गरेको मालवस्तुको खुद्रा तहसम्मको कारोबारको परीक्षण गर्न सकिने व्यवस्था समेत रहेको छ ।
- ✓ नियम २८ मा जाँचपास पछिको परीक्षण कार्यका लागि महानिर्देशक वा भन्सार परीक्षकले आवश्यक देखेमा निकासी वा पैठारीकर्ताको कारोबारसँग सम्बन्धित जुनसुकै भुक्तानी, बैंक खातालगायतका आवश्यक कागजातहरू १५ दिनको म्याद दिई माग गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

भन्सार ऐन, २०६४ को दफा ३४ र भन्सार नियमावली, २०६४ को परिच्छेद ५, भन्सार जाँचपास परीक्षणका प्रमुख र महत्वपूर्ण कानुनी व्यवस्था भएकाले ती व्यवस्थाहरू उद्घृत गरी परिशिष्टमा राखिएका छन् ।

९. भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयको सांगठनिक ढाँचा :-

नेपाल सरकार
अर्थ मन्त्रालय
भन्सार विभाग
भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयको संगठन संरचना

१०. भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयको दरबन्दी विवरण :-

सि. नं.	पद	श्रेणी/तह	सेवा	समूह	विद्यमान दरबन्दी	रिक्त
१	प्रमुख भन्सार परीक्षण प्रशासक	रा.प.प्रथम	प्रशासन		१	०
२	प्रमुख भन्सार परीक्षक	रा.प.द्वितीय	प्रशासन	राजस्व	४	०
३	भन्सार परीक्षक	रा.प.तृतीय	प्रशासन	राजस्व	१४	६
४	शाखा अधिकृत	रा.प.तृतीय	न्याय	सरकारी वकील	१	१
५	लेखा अधिकृत	रा.प.तृतीय	प्रशासन	लेखा	१	०
६	शाखा अधिकृत	रा.प.तृतीय	प्रशासन	सामान्य प्रशासन	१	०
७	कम्प्युटर अधिकृत	रा.प.तृतीय	विविध		१	०
८	कम्प्युटर इन्जिनियर	रा.प.तृतीय	विविध		१	१
९	नायब सुब्बा	रा.प.अनं.प्रथम	प्रशासन	राजस्व	१०	०
१०	लेखापाल	रा.प.अनं.प्रथम	प्रशासन	लेखा	१	०
११	हलुका सवारी चालक	श्रेणी विहिन	इन्जिनियरिङ्ग	ज.मे.	४	०
१२	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	प्रशासन	सामान्य प्रशासन	४	०
जम्मा					४३	१०

११. भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयको मूलभूत कार्यहरू

(क) राजस्व जोखिमसम्बन्धी कार्यका आधारमा सूचना संकलन गर्ने

भन्सार कार्यालयहरूबाट जाँचपास भएका कन्साइनमेन्ट राजस्व जोखिम भएको नभएको, जाँचपासको क्रममा वस्तु वर्गीकरण उपशीर्षक फरक परेको वा नपरेको, छुट सुविधाहरूको सही प्रयोग भए/नभएको वा न्यून बिजकीकरण भए/नभएको जस्ता विषयमा कार्यालयले सूचना संकलन गर्दछ।

(ख) छनोट सम्बन्धी कार्यहरू:-

कार्यालयमा प्राप्त सूचनाका आधारमा परीक्षण गर्ने प्रयोजनका लागि जोखिम देखिएका कन्साइनमेन्ट, वस्तु वा फर्महरूको छनोट गरिन्छ। यसरी छनोट गर्दा विभागले पचास प्रतिशत र कार्यालयले पचास प्रतिशतको अनुपातमा गर्ने गरिएको छ।

(ग) परीक्षण सम्बन्धी कार्यहरू:-

भन्सार विभाग वा कार्यालयले छनोट भएका कन्साइनमेन्ट, वस्तु वा फर्महरू विभिन्न परीक्षण टोलीलाई जिम्मेवारी सुम्पिएर परीक्षणको कार्य सुरु हुन्छ। कार्यालयमा हाल तीनवटा परीक्षण टोलीहरू रहेका छन्। ती टोलीहरूले कानुनी प्रक्रिया अवलम्बन गरी परीक्षण सम्पन्न गर्दछन्।

(घ) प्रतिवेदन लेखन र महसुल निर्धारण सम्बन्धी कार्यहरू:-

कार्यालय वा विभागबाट छनोट भएका कन्साइनमेन्ट, वस्तु वा फर्महरूको परीक्षण गर्ने, प्रतिवेदन तयार गर्ने र महसुल निर्धारण गर्ने काम सम्पन्न गरिन्छ।

(ङ) राजस्व संकलन सम्बन्धी कार्यहरू:-

कार्यालयद्वारा निर्धारण गरिएको महसुल असुलीको काम गरिन्छ।

(च) मानव स्रोत विकास सम्बन्धी कार्यहरू:-

कार्यालयमा कार्यरत जनशक्तिको यथोचित विकास गर्न विभिन्न समयमा तालिमलगायत क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने गरिएका छन्।

(छ) अन्तरक्रिया कार्यक्रम संचालन:-

निकासीकर्ता, पैठारीकर्ता, भन्सार एजेन्ट तथा अन्य व्यवसायीहरूलाई भन्सार जाँचपास परीक्षणको बारेमा सुसूचित गराउन र परीक्षणको क्रममा आउने समस्याहरूको समाधान गर्न परीक्षणमा देखिएका कैफियतहरूको सन्दर्भमा सुधार ल्याउन अन्तरक्रियात्मक कार्यक्रमहरू विभिन्न क्षेत्रहरूमा सञ्चालन गर्ने गरिएका छन्। यस्ता अन्तरक्रिया तथा गोष्ठीहरूबाट प्राप्त हुने सूचना तथा जानकारीहरूलाई पृष्ठपोषणको रूपमा लिने गरिएको छ।

(ज) भन्सार विभाग तथा कार्यालयमा सुझाव पठाउने:-

भन्सार जाँचपास परीक्षणका क्रममा देखिएका कैफियतका सन्दर्भमा भन्सार विभाग तथा भन्सार कार्यालयहरूलाई आवश्यक पृष्ठपोषण दिने गरिएको छ।

(ज) बक्यौता व्यवस्थापन:-

परीक्षण सम्पन्न गरी निर्धारित महसुल पैठारीकर्ताले म्यादभित्र नबुझाएमा बक्यौता कायम गरी असुलउपर गर्न आवश्यक कार्य गर्ने गरिएको छ।

(ट) मुद्दाको व्यवस्थापन:-

यस कार्यालयबाट भएको निर्णयउपर चित्त नबुझेमा ३५ दिनभित्र राजस्व न्यायाधीकरणमा पुनरावेदन गर्न सकिने व्यवस्था रहेको छ। कार्यालयको काम कारबाहीको सम्बन्धमा प्रारम्भिक सूचना प्राप्तपश्चात उक्त विषयमा कार्यालयमा जवाफ नदिई सीधै सर्वोच्च अदालतमा समेत जाने गरेका छन्। यस प्रकारका मुद्दा मामिलाको व्यवस्थापन समेत यस कार्यालयबाट हुँदै आएको छ।

१२. आर्थिक वर्ष २०८०/८१ को वार्षिक प्रगति विवरण

क. परीक्षण प्रगति:-

२०८१ असार मसान्तसम्म

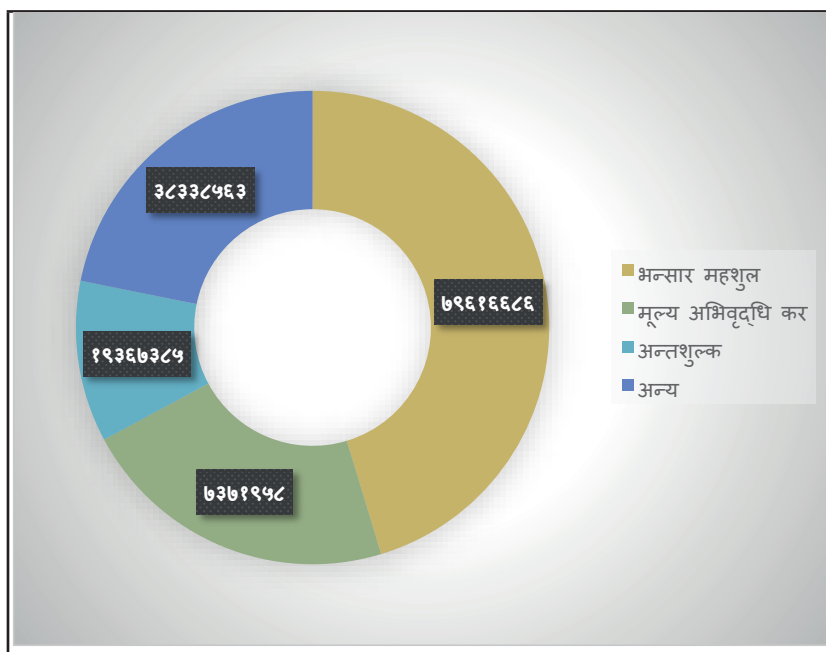
क्र. सं.	विवरण	संख्या	महशुल निर्धारण भएको संख्या	शुन्य महशुल निर्धारण भएको संख्या
१.	आ. व. २०७९/८० बाट जिम्मेवारी सरी आएका फाइल	१६१		
२.	चालु आ. व. २०८०/८१ मा विभागबाट नयाँ छनोट	१५०		
३.	चालु आ. व. २०८०/८१मा कार्यालयबाट नयाँ छनोट	१३२		
४.	जम्मा परीक्षणका लागि छनोट भएको फाइल	४४३		
५.	मिति २०८१ आषाढ मसान्तसम्म परीक्षण सम्पन्न	३७९	१६९	२१०
६.	चालु आ. व. २०८१/८२ का लागि जिम्मेवारी सरी आएका फाइल	६४		

ख. परीक्षणद्वारा निर्धारित रकम:-

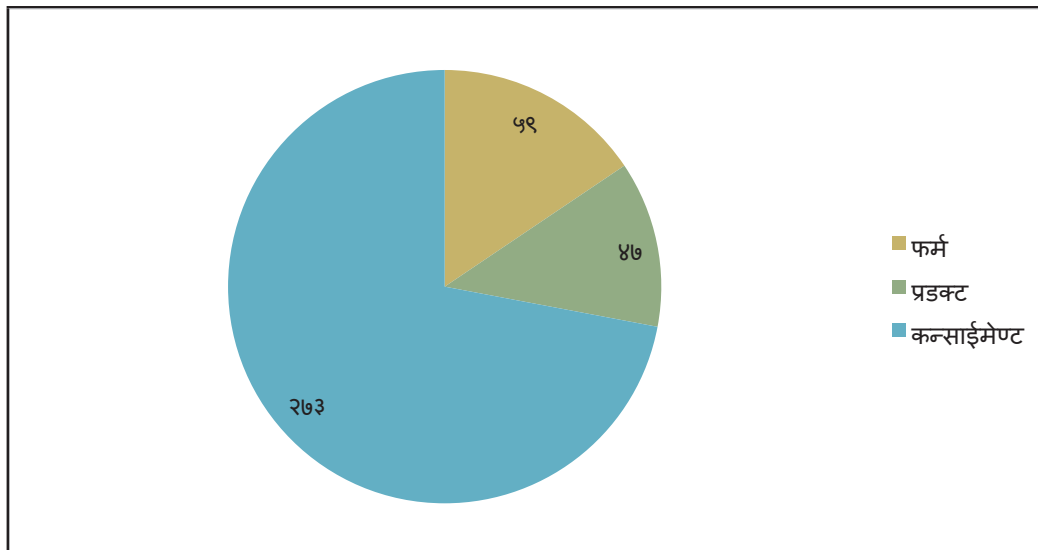
२०८१ असार सान्तसम्म

क्र.सं.	विवरण	रकम	वार्षिक लक्ष्य	प्रगती %
१.	भन्सार महशुल	१६५६८५०००	७९६१६६८६	४८.०६
२.	मूल्य अभिवृद्धि कर	१४४५७०००	३८३३८५६३	२६६
३.	अन्तशुल्क	११२५५०००	१९३६७३८५	१७२
४.	अन्य	०	७३७१९५८	
	जम्मा	१९१४३००००	१४४६९४५९२	७५.८६

आ. व. २०८०/८१ मा भन्सार जाँचपास परीक्षण भएको राजस्व रकम

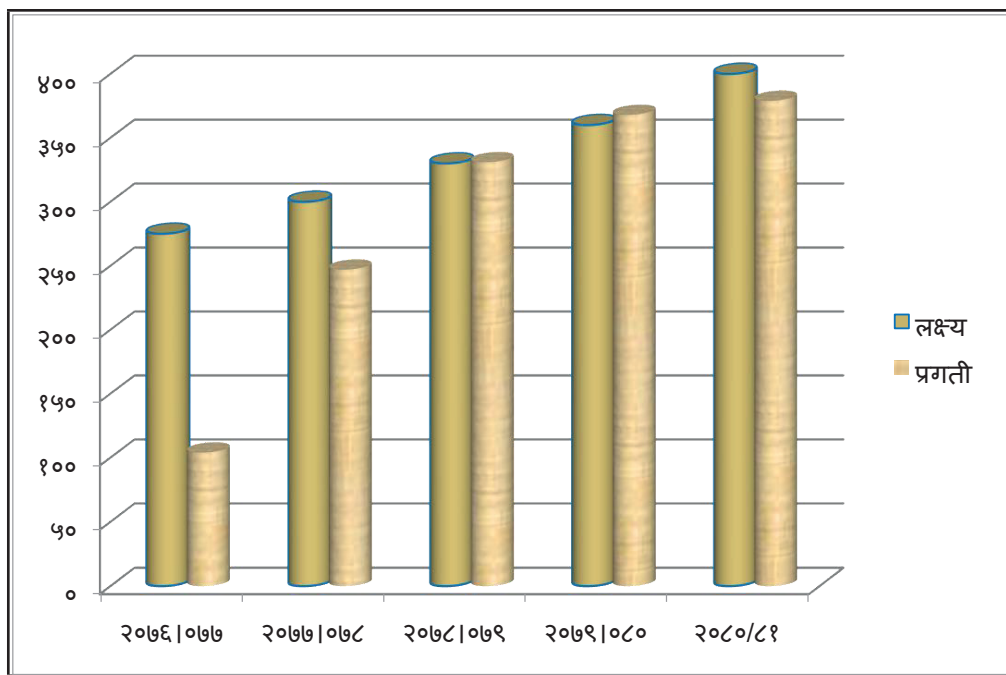

आ. व. २०८०/८१ मा भन्सार जाँचपास परीक्षण भएको संख्या

आ. व. २०८०/८१ मा भन्सार जाँचपास परीक्षण भएको संख्या

आ.व.	लक्ष्य	प्रगति	प्रगतिप्रतिशत
२०७६/०७७	२७५	१०४	३८
२०७७/०७८	३००	२४७	८२.३३
२०७८/०७९	३३०	३३१	१००.३
२०७९/०८०	३६०	३६८	१०२.२२
२०८०/८१	४००	३७९	९४.७५

आशिकुंडा (Asycuda) प्रणालीको लेन (Lane) अनुसार महसुल निर्धारण

(रकम रु. हजारमा)

आ.व.	रातो		पहेँलो		हरियो		जम्मा	
	संख्या	रकम	संख्या	रकम	संख्या	रकम	संख्या	रकम
२०८०/८१	१४०	९५४८३	१६	३७७०४	१३	१०५३८	१६९	१४४७२७
प्रगति प्रतिशत	८३	६६	१०	२७	७	७	-	-

प्रकारको आधारमा परीक्षणको अवस्था

आ. व.	कन्साइन्मेन्ट		प्रोडक्ट		फर्म		जम्मा	
	संख्या	रकम	संख्या	रकम	संख्या	रकम	संख्या	रकम
२०८०/८१	१०८	५५९१७	१६	३७२७२	४५	५१५३७	१६९	१४४७२७
प्रगति प्रतिशत	६३	३८	१०	२६	२७	३६	-	-

राजस्व छुट भएको आधारमा परीक्षणको अवस्था

आ. व.	वर्गीकरण		किटानी घोषणा		कारोबार खर्च		मूल्याङ्कन		साफ्टा/ सुविधा		जम्मा			
	संख्या	रकम	संख्या	रकम	संख्या	रकम	संख्या	रकम	संख्या	रकम	संख्या	रकम		
२०८०।८१	१४६	११२४८४	७	८१०	१०	१२८२३	२	२८९	२८९	४	१८३११	१६९	१४४७२७	

विश्लेषण

माथिको तालिकाहरूको विश्लेषण गर्दा परीक्षणको संख्या र राजस्व महसुल निर्णयको आधारमा रातो लेनबाट जाँचपास भएका प्रज्ञापन पत्रको संख्या अधिक देखिन्छ। रातो लेनबाट जाँचपास भएका मालवस्तुको संख्या, नाप, आकार, बिल, बीजकलगायतका कागजात समेत भौतिक परीक्षणका आधारमा जाँचपास हुँदा पनि परीक्षणबाट थप महसुल निर्धारण भएको अवस्था विद्यमान छ। थप महसुल निर्धारण भएकामध्ये गलत वस्तु वर्गीकरण घोषणा भएको संख्या करिब ८७ प्रतिशत देखिएबाट वस्तु वर्गीकरण उपशीर्षक फरक पारी राजस्व कम दाखिला गरेको देखिन्छ। साफ्टा, छुट सुविधा सहितका सुविधाहरूको सही प्रयोग भयो कि भएन भनी यकिन गर्नुपर्ने देखिन्छ। हरियो र पहेँलो लेनबाट जाँचपास भएका कारोबारको संख्याको आधारमा राजस्व असुली धेरै देखिएकाले जाँचपास परीक्षणका लागि आयात/निर्यातकर्ता छनौट गर्दा यसतर्फ ध्यान दिनुपर्ने देखिएको छ।

ग. बक्यौता

२०८१ असार मसान्तसम्मको बक्यौता रु. ६१ करोड ३५ लाख

- यसमध्ये रु. २७ करोड २६ लाख बराबर मुद्दामा गएको।
- मुद्दामा गएको रकमबाहेक बाँकी रकम रु. ३४ करोड ९ लाखमध्ये यस आ.व. ०८०/८१ मा रु. ४ करोड २७ लाख असुली भएको।
- थप असुलीका लागि पत्राचार गर्ने, सूचना प्रकाशन गर्ने कार्य निरन्तर रूपमा गरिएको।
- यस कार्यालयबाट विभिन्न मितिमा महसुल तथा जरिवाना निर्धारण भएको रकम ऐनको म्यादभित्र दाखिला गर्नुपर्नेमा दाखिला नगरी लामो समयदेखि बक्यौता दाखिला गर्न विभिन्न मितिमा फोन सम्पर्कसमेत गरी जानकारी गराइएको, कतिपय पैठारीकर्तालाई

दर्ता हुँदाका बखतमा उल्लेख गरेको फोन नम्बरमा सम्पर्क गर्ने प्रयास गर्दा सम्पर्क हुन नसकेको, कतिपय पैठारीकर्ताको प्रणालीमा उपलब्ध email ठेगानामा mail गर्दा केही प्रतिक्रिया नआएको सम्पर्क ठेगानामा बक्यौता दाखिला गर्न हुलाकमार्फत रजिष्ट्री गरी पत्राचार गरिएकोमा सम्बन्धित व्यक्ति फेला नपरेको, फोन नम्बर नमिलेको पत्र बुझ्न नमानेको भनी हुलाक कार्यालयबाट पत्र फिर्ता आएको र बक्यौता रकम हालसम्म पनि दाखिला भएको नदेखिएकाले उक्त बक्यौता रकम १५ दिनभित्र दाखिला गर्न मिति २०८१।३।१२ मा सूचना प्रकाशित गरिएकोमा २० वटा पैठारीकर्ताहरूबाट रु.४४ लाख ७७ हजार रुपैयाँ असुली गरिएको छ ।

- अधिकतम प्रयास गर्दा पनि बक्यौता असुली हुन नसकेका पैठारीकर्तालाई अन्तिम तहसम्मको कानुनी प्रकृया अवलम्बन गरी बक्यौता असुली गरिने।

घ. बेरुजुको अवस्था

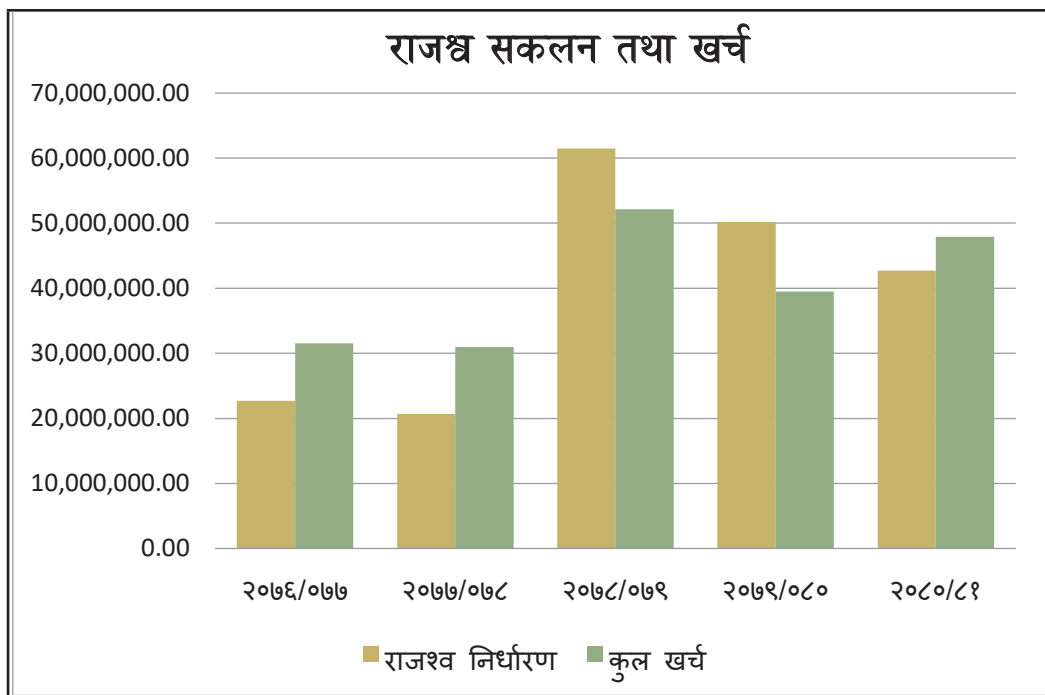
- आ.व.०७८/७९ मा रु.६ लाख १३ हजार बेरुजु रहेको। उक्त बेरुजु सम्परीक्षणका लागि भन्सार विभागमार्फत अर्थ मन्त्रालयमा पठाइएको छ।

ड. वित्तीय प्रगति:-

- पूँजीगत खर्च कुल बजेट रु. ४० लाख ५० हजारमध्ये रु. २६ लाख ८१ हजार खर्च भएको।
- चालु खर्चतर्फ रु.५ करोड ८४ लाख ७३ हजारमध्ये रु.४ करोड १४ लाख ८७ हजार खर्च भएको।

आ.व. २०७५/०७६ देखि आ.व. ०७९/०८० सम्मको राजस्व संकलन तथा खर्चको अवस्था

आर्थिक वर्ष	राजस्व संकलन	कुल खर्च	कैफियत
२०७५/०७६	५८६०९७९७।७५	३५६९५६४५।२०	
२०७६/०७७	२२७०३९६५।१८	३१५४०१७१।१७	
२०७७/०७८	२०६८५३६२।००	३०९८६६४९।००	
२०७८/०७९	६१४६४६९।२०	५२११८०९६।०५	
२०७९/०८०	५०१४७३८४।००	३९४७०५४५।३२	
२०८०/८१	४२७२२१५।००	४७८९२७५२।९०	

च. न्यायिक पुरनावेदनको अवस्था

यस कार्यालयबाट भएको महसुल निर्धारणको निर्णयउपर चित्त नबुझी श्री राजस्व न्यायाधीकरण र सम्मानित सर्वोच्च अदालतमा आ.व.०८०/८१ को असार मसान्तसम्म गएको मुद्दाको विवरण:-

सि.नं.	अदालत	संख्या	महसुल रकम
१	राजस्व न्यायाधीकरण	९	३६८८१७१२/-
२	सर्वोच्च अदालत	१४	२३२६०९२३०/-
३	राजस्व न्यायाधीकरणबाट पुनः निर्धारण भएको	३	३१२९२६८०/-

छ. अन्य प्रगति

- देशका विभिन्न स्थानहरू जनकपुर, जलेश्वर, तातोपानी, रसुवा तथा कैलाली भन्सार कार्यालयहरूमा भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षणसम्बन्धी अन्तरक्रिया सम्पन्न गरिएको छ ।
- भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यविधि, २०७५ को परिमार्जित मस्यौदा "भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यविधि, २०७८" स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएको छ।

- कार्यालयका पुराना र काम नलाग्ने जिन्सी मालसामानहरूको लिलाम गरिएको छ।
- कार्यालयका लागि आवश्यक कम्प्युटरलगायतका जिन्सी मालसामानहरू खरिद गरिएको छ ।

१३. भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षणसम्बन्धी अन्तरक्रिया

भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयका प्रमुख भन्सार परीक्षण प्रशासक र भन्सार विभागका महानिर्देशकज्यूबीच मिति २०८०/४/२८ मा सम्पन्न भएको कार्य सम्पादन सम्झौताको क्रियाकलाप अनुसार मुलुकका विभिन्न स्थानहरूमा भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षणसम्बन्धी अन्तरक्रिया सञ्चालन गर्ने कार्यक्रम रहेको थियो। उक्त कार्यक्रममा व्यापार व्यवसायसँग सम्बन्धित आयात निर्यातकर्ताहरू, भन्सार एजेन्टहरू, उद्योगी, कर्मचारीहरू समेतलाई भन्सार जाँचपास परीक्षण सम्बन्धमा सुसूचित गराउने उद्देश्य राखिएको थियो। जसअनुसार जनकपुर भन्सार कार्यालय, जलेश्वर भन्सार कार्यालय, तातोपानी भन्सार कार्यालय, रसुवा भन्सार कार्यालय र कैलाली भन्सार कार्यालयमा अन्तरक्रियाहरू सञ्चालन गरिएका थिए। उक्त कार्यक्रमबाट भन्सार प्रशासनलाई चुस्त छरितो एवम् समय सान्दर्भिक बनाई नागरिक अपेक्षा अनुरूपको प्रशासन संयन्त्रको रूपमा विकास गर्न प्रमुख उद्देश्यहरू देहायबमोजिम रहेका थिए।

- (१) भन्सार जाँचपास परीक्षणसम्बन्धी कानुनी अधिकार, काम, कर्तव्य एवम् जिम्मेवारीका सम्बन्धमा कार्यालयले खेलेको भूमिकाका बारेमा सरोकारवालाहरूलाई जानकारी प्रदान गर्ने।
- (२) कार्यालयको कार्यसम्पादनका सम्बन्धमा सरोकारवालाहरूसँग छलफल तथा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्ने।
- (३) भन्सार प्रशासन र व्यवसायीहरूकाबीचमा साझेदारीपूर्ण सम्बन्धको विकास गर्ने।
- (४) भन्सार जाँचपासका क्रममा हुने गरेका त्रुटिहरूका बारेमा व्यवसायीहरूलाई जानकारी प्रदान गर्ने।

साथै अन्तरक्रियाको विषयवस्तुमा भन्सार जाँचपासको परिचय, भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षणको उद्देश्य, महत्व, PCA सम्बन्धी भन्सार ऐन, नियम र कार्यविधिमा भएका व्यवस्थाहरू, परीक्षण प्रकृत्यासम्बन्धी सामान्य जानकारीहरू, जरिवानालगायत आवश्यक कारवाही सम्बन्धी विषयहरू रहेका थिए। उक्त कार्यक्रम सञ्चालन, प्रस्तुतीकरण, सामूहिक छलफल, सवाल तथा जवाफ (अन्तरक्रिया) विधिबाट गरिएको थियो।

तालिम तथा अन्तरक्रियाबाट प्राप्त सुझावहरू

मुलुकका विभिन्न स्थानहरूमा सञ्चालन गरिएका अन्तरक्रियामा जाँचपास पछिको परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउन प्राप्त सुझावहरूमध्ये मुख्य सुझावहरू निम्न रहेका थिए।

१. जाँचपास पछिको परीक्षण प्रक्रियासम्बन्धी सुधार (Audit process)

- (क) जाँचपास पछिको परीक्षणमा स्थापित अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यासलाई अवलम्बन गरी परीक्षण गर्नुपर्ने देखिएको।
- (ख) जाँचपास पछिको परीक्षणका लागि निकासी/पैठारीकर्ता छनौट गर्दा Real Time Selection गर्नुपर्ने देखिएको।
- (ग) भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्य गत वर्ष (Prior Year Base) आधारित नभई चालु वर्ष (Current Year Base) Audit मा जानुपर्ने देखिएको।
- (घ) व्यवसायीको कार्यस्थलमा नै जाँचपास पछिको परीक्षण गरिएमा परीक्षण कार्य सहज एवम् लागत प्रभावकारी हुने देखिएको।
- (ङ) जाँचपास पछिको परीक्षणबाट प्राप्त नजिताहरू पृष्ठपोषणको रूपमा उपयोग गर्न सकिने देखिएको।

२. नीतिगत तथा संरचनागत सुधार (Policy and Structural Reform)

- (क) जाँचपास पछिको परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीतिहरू तर्जुमा गर्नुपर्ने देखिएको।
- (ख) भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयको कार्य विवरणसँग आबद्ध हुने गरी संगठन संरचनामा सुधार गर्नुपर्ने देखिएको।
- (ग) जाँचपास पछिको परीक्षणमा व्यावसायिकताको विकास गर्नुपर्ने देखिएको।
- (घ) पर्याप्त र दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिएको। (जस्तो:- Data Interpreter, Data Analyst, Software Engineer आदिको व्यवस्था)

३. कानून संशोधन र परिमार्जन

- (अ) जोखिम विश्लेषणको प्रणालीगत संरचना, ढाँचा विकास गर्नुपर्ने देखिएको। (जस्तै:- Risk Management Framework, Standard Operating Procedure (SOP) तयार गर्ने)
- (आ) कर्मचारीको उत्प्रेरणा विकास गर्नुपर्ने देखिएको। (जस्तो :- कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणाली विकास गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने, विज्ञ-विज्ञाताको विकास गर्ने, क्षमता अभिवृद्धि गराउने)

१४. मुद्दा

भन्सार विभाग र यस कार्यालयले भन्सार ऐन, २०६४ बमोजिम विभिन्न पैठारीकर्ताहरू वा निकासीकर्ताले पैठारी वा निकासी गरेको मालवस्तुको सम्बन्धमा भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षणका लागि छनौट गरी सोही ऐनको दफा ३४ बमोजिम परीक्षण गरी कैफियत देखिएका पैठारीकर्ताहरू वा निकासीकर्ताहरूको थप महसुल निर्धारण गर्ने व्यवस्था रहेको छ। यस कार्यालयको परीक्षण शाखाले पैठारीकर्ता वा निकासीकर्ताले पेस गरेको प्रज्ञापनपत्र लगायतका कागजातहरूको अध्ययन, छानविन तथा आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित पैठारीकर्ता वा निकासीकर्ताको कारोबारस्थल, गोदाम तथा उद्योग परिसर एवम् मौज्दातमा रहेका मालवस्तुको अवलोकन गरी कैफियत देखिएका विषयमा सोही बमोजिमको महसुल निर्धारणको प्रारम्भिक आदेश जारी गरी सो सम्बन्धमा महसुल निर्धारण गर्नु नपर्ने भए भन्सार ऐन, २०६४ को दफा ३४ को उपदफा (७) बमोजिम १५ दिन भित्र सफाई पेस गर्न भनी सूचना जारी गर्ने अभ्यास रहेको छ। पैठारीकर्ता वा निकासीकर्ताले तोकिएको म्यादभित्र सफाई पेस गरेमा सफाई पेस भएपछि वा सफाई पेस नभएमा सफाई पेस गर्ने म्याद नाघेपछि अन्तिम महसुल र जरिवाना निर्धारण गरी सम्बन्धित पैठारीकर्ता वा निकासीकर्तालाई सो बमोजिमको रकम दाखिला गर्न आदेश जारी गर्ने गर्दछ। महसुल तथा जरिवाना निर्धारण गर्नुपर्ने नदेखिएमा सोको जानकारी सम्बन्धित पैठारीकर्ता वा निकासीकर्तालाई दिने गरिएको छ।

यस कार्यालयबाट निर्धारण गरिएको महसुल निर्धारणको निर्णयउपर चित्त नबुझेमा भन्सार ऐन, २०६४ को दफा ६२ बमोजिम राजस्व न्यायाधीकरणमा पुनरावेदन दिन सकिने व्यवस्था रहेको छ। केही पैठारीकर्ता वा निकासीकर्ताले यस कार्यालयको प्रारम्भिक महसुल निर्धारण आदेश प्राप्त भएपछि सम्मानित सर्वोच्च अदालतमा रिट निवेदनमा जाने गरेको देखिएको छ। राजस्व न्यायाधीकरणबाट भएको फैसलाउपर चित्त नबुझेमा पैठारीकर्ता वा निकासीकर्ताले सम्मानित सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदनका लागि निवेदन दिने गर्दछन्। यस कार्यालयले राजस्व न्यायाधीकरणबाट भएको निर्णय चित्त नबुझेमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदनका लागि निवेदन दिने गर्दछ।

भन्सार ऐन, २०६४ बमोजिम जाँचपास पछिको परीक्षण गरी संवत् २०८० साल असार मसान्तभित्र महसुल निर्धारण भएको तर महसुल नबुझाएको वा राजस्व न्यायाधीकरण वा अदालतमा पुनरावेदन गरी विचाराधीन रहेको मुद्दा सम्बन्धित पैठारीकर्ताले फिर्ता लिई त्यस्ता महसुल निर्धारणबाट कायम भएको भन्सार महसुल, अन्तःशुल्क तथा मूल्य अभिवृद्धि कर बापतको पूरै रकम संवत् २०८० साल मंसिर मसान्तभित्र बुझाएमा सोमा

लागेको जरिवाना र यस दफाको सुविधा उपयोग गर्न निवेदन दिएको मितिसम्मको सम्पूर्ण ब्याज मिनाहा हुनेछ भनी आर्थिक ऐन, २०८० मा तोकिएकोमा ऐनले तोकेको समयसीमा भित्र १६ वटा फर्महरूले सर्वोच्च अदालतबाट विभिन्न मितिमा मुद्दा फिर्ता लिएका थिए। जसबाट रू.१५६२६३३९/- राजस्व दाखिला भएको र रू.१३९०२०८५/- फिर्ता दिइएको छ।

१५. खर्चको विवरण

आ.व.२०८०/८१ को खर्चको विवरण

सि.न.	कार्यक्रमको नाम	बजेट उपशीर्षक	विनियोजित बजेट	प्रगति	
				बजेट खर्च	भौतिक प्रगति प्रतिशत
१	चालु खर्च	३०५०३०१२३	५३९१३०८२	४०४२१२६५।९०	७४।९७
		३०५०३१०१३	४५६००००।००	१०६६०२९	२३।३८
२	पूँजीगत खर्च	३०५०३०१२४	२००००००।००	१८०६०३४।००	९०।३०
		३०५०३१०१४	२०५००००।००	८७५१९३।००	४२।६९

आ.व. २०८०/८१ को पूँजीगत खर्चको विवरण

क्र.स	कार्यक्रमको नाम	विनियोजन र प्रगति रू.हजारमा		
		विनियोजित बजेट	बजेट खर्च	भौतिक प्रगति प्रतिशत
१	मेसिनरी तथा औजार	१२०००००.००	११७९९०२.००	९८.३३
२	फर्निचर तथा फिक्चर्स	८०००००.००	६२६१३२.००	७८.२७
३	कम्प्युटर सफ्टवेयर निर्माण तथा खरिद खर्च	५५००००.००	४५२००.००	८.२२
४	अन्य सार्वजनिक निर्माण	२०००००.००	९४२५०.००	४७.१३
५	निर्मित भवनको संरचनागत सुधार	१३०००००.००	७३५७४३.००	५६.६०
	जम्मा	४०५००००.००	२३८१२२७.००	६६.२०

१६. समस्या तथा चुनौतीहरू:-

- कारोबार मूल्यमा आधारित परीक्षण पद्धति भएको र अल्पविकसित तथा विकासोन्मुख मुलुकहरूमा यथार्थ कारोबार मूल्य घोषणा नगर्ने भएकाले मालवस्तुको गुणस्तर, परिमाण, उत्पत्तिको मुलुक आदिले मूल्यलाई प्रत्यक्ष वा परोक्षरूपमा प्रभाव पार्ने भएको हुँदा वास्तविक कारोबार मूल्यको घोषणा गर्न गराउन समस्या देखिएको छ ।
- Compliance & Control का बीचमा सन्तुलन कायम गरी सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण रहेको छ।
- PCA को विषयमा निकासी/पैठारीकर्ता, उद्योगी व्यवसायी, भन्सार एजेन्ट तथा सम्बन्धित सरोकारवालालाई जानकारी गराई उनीहरूको सहयोग र समर्थनमा भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षणसम्बन्धी कानूनको परिपालना गराउन चुनौती रहेको छ ।
- परीक्षक वा कर्मचारीको ज्ञान, सिप, क्षमताको विकास गरी उत्प्रेरित जनशक्तिको माध्यमबाट परीक्षणको कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउनु चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।
- पर्याप्त स्रोत र साधनको अभावमा गुणस्तरीय परीक्षण गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।
- व्यवसाय सञ्चालक तथा सरोकारवालामा नैतिकता, इमान्दारीता, व्यावसायिकता, (Ethics and Morality) आदिको विकास गर्न चुनौती रहेको छ ।
- भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षणसँग सम्बद्ध राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय निकायहरूसँग समन्वय र सहकार्यको वातावरण सिर्जना गरी सूचनामाथिको पहुँच बढाउने कार्य चुनौतीपूर्ण छ ।
- भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षण कार्य बहुआयामिक हुनुकासाथै बहुक्षेत्रसँग सम्बन्धित भएकाले PCA को सफल र प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि लेखा र लेखापरीक्षणदेखि प्राविधिक र कानुनी सबै प्रकारका ज्ञान, सिप र क्षमता आवश्यक पर्ने हुँदा विशिष्टीकृत मानवस्रोतको आपूर्ति गर्नु चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।

१७. आ.व. २०८०/८१ को कार्ययोजना

- कार्यालयलाई तोकिबमोजिम परीक्षण तथा स्थलगत परीक्षणको कार्य सम्पादन गरी जाँचपास पछिको परीक्षण कार्यलाई विविधीकरण गर्ने ।
- राजस्व जोखिमका क्षेत्रहरूको पहिचान गरी थप महसुल निर्धारण गर्ने ।
- विगतका बक्यौता विवरण तथा राजस्व बक्यौता असुलीका लागि कानुनी कारबाही गर्ने ।

- गलत भन्सार घोषणाका कारणले चुहावट नियन्त्रणलाई थप प्रभावकारी बनाई भन्सार विन्दुमा नै वास्तविक घोषणा गर्ने वातावरण सिर्जना गर्ने ।
- निर्धारित लक्ष्यभन्दा बढी प्रगति हासिल गर्न वार्षिक कार्य योजना तथा परीक्षण योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
- अन्तरक्रिया कार्यक्रमलाई विस्तार गरी मुख्य व्यापारिक क्षेत्रहरूमा सञ्चालन गरी निकासीकर्ता तथा पैठारीकर्ता शिक्षामा जोड दिई घोषणाकै अवस्थामा सुधार हुने वातावरणको सिर्जना गर्ने ।
- कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धिका लागि भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षणसम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने।
- PCA MIS (Post Clearance Audit Management Information System) तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
- PCA बाट भएको कारबाहीबाट निकासी वा पैठारीकर्तामा के कस्तो सुधार भयो वा भएन भन्ने विषयमा निकासी र पैठारीकर्ताको Profile तयार गरी त्यसलाई निगरानीमा राखी सुधार गराउने पद्धतिको विकास गर्ने ।
- भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षणको क्रममा देखा परेका कैफियतहरूका सम्बन्धमा भन्सार विभागमार्फत सम्बन्धित भन्सार कार्यालयहरूलाई निर्देशन हुन आवश्यक पृष्ठपोषण तयार गर्ने ।

राजस्व संकलनको कार्ययोजना तथा रणनीति

यस कार्यालयको उद्देश्य राजस्व संकलनमा योगदान गर्ने भन्दा पनि व्यापार सहजीकरण र भन्सार कार्यालयहरूबाट सम्पादन भएका कार्यहरूको परीक्षण गरी उक्त कार्यहरूलाई थप कानुनसम्मत बनाउन सहयोग गर्नु भन्ने सोचका साथ व्यापार सहजीकरण गर्ने सन्दर्भमा भन्सार जाँचपास परीक्षणका बारेमा सरोकारवालाहरूमा सूचित गराउने कार्यलाई प्राथमिकता दिइरहेको छ। गत आ.व. को तथ्याङ्कलाई हेर्दा विभाग तथा कार्यालयबाट छनौट भएका Consignment, Firm तथा Product हरूको परीक्षण गर्दा अधिकांशमा महसुल निर्धारण नभएको अवस्था छ । गत आ.व.मा ३७९ वटा Consignment परीक्षण गर्दा २१० वटामा "०" (शुन्य) महसुल निर्धारण भएको छ ।

यसर्थ कार्यालयको कार्यप्रकृति, कार्यजिम्मेवारी र हालसम्मको प्रगति नतिजा समेतलाई मध्यनजर गर्दा

आगामी दिनमा रकममा लक्ष्य तोक्न मनासिव नदेखिएको सन्दर्भमा संख्यामा वार्षिक लक्ष्य तोकिन वाञ्छनीय हुने देखिन्छ ।

रणनीतिहरू:

- व्यापार सहजीकरण एवम् भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यलाई व्यवसायीमैत्री बनाउन यस कार्यालयको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै आम सरोकारवालाहरूमा सूचनामूलक कार्यक्रममा जोड दिइने ।
- यस अघि गरिएका परीक्षणका अनुभवका आधारमा राजस्व जोखिम देखिएका Consignment, Firm र Product हरूलाई प्राथमिकता दिई परीक्षण गर्ने ।
- Consignment Audit मा राजस्व जोखिम देखिएका फर्महरूलाई Firm Audit मा छनौट गरी परीक्षण गर्ने ।
- महसुल निर्धारणको लक्ष्यलाई मध्यनजर गरी आगामी महिनाहरूमा मासिक रूपले लक्ष्य पुनः विभाजन गरी लक्ष्य हासिल गर्न क्रियाशील रहने।
- चालु भन्सार सुधार आधुनिकीकरण योजनामा रहेका भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालयसँग सम्बन्धित विषयहरूलाई क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ ।

१८. भविष्यको कार्यदिशा:

- Border based control बाट Audit based control तर्फ लैजाने ।
- Internal control System लाई प्रभावकारी बनाउन भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षण मुख्य आधारशिला हुने ।
- भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षण कार्यालयलाई स्वायत्त संस्थामा रूपान्तरण गर्ने ।
- भन्सार आधुनिकीकरण र सुधारको कार्ययोजना (२०७८ - २०८३) भित्र भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षणको कार्यदिशालाई सम्बोधन गर्ने गरी एकिकृत रूपमा लैजाने ।
- भन्सार परीक्षक तथा कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीको ज्ञान, सिप, क्षमताको विकास गरी उत्प्रेरित एवम् व्यावसायिक जनशक्तिको माध्यमबाट परीक्षणको कार्य गर्ने ।
- पुराना बक्यौता फाइलको परीक्षण कार्यलाई तीव्रता दिइने। परीक्षण कार्यलाई सूचनामूलक, तथ्यपरक बनाई गुणात्मक वृद्धि गरिने। यसबाट थप राजस्व निर्धारण हुने।
- अन्तरक्रिया कार्यक्रमलाई थप बिस्तार गर्दै लगिने। भन्सार कर्मचारी, आन्तरिक राजस्वका कर्मचारी,

वस्तुगत संघसंस्था तथा सरोकारवाला उद्योग वाणिज्यका प्रतिनिधिमूलक संस्थाहरूको सहभागितामा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गरिने।

- कार्यरत कर्मचारीलाई कार्यसम्पादनसँग सम्बन्धित विषयमा तालिम प्रदान गरिने।
- Software निर्माण गरी, परीक्षण प्रतिवेदन, निर्धारण आदेश, निर्णय, बक्यौता लगत, मुद्दा र असुली सम्बन्धमा सबै कार्यलाई विद्युतीय माध्यमबाट अभिलेखीकरण गरिने।

१९. निष्कर्ष:

स्वयं घोषणाको सिद्धान्तबमोजिम निकासी वा पैठारीकर्ताले भन्सारमा गरेको घोषणा ठीक छ भनी गरिएको विश्वासको परीक्षण गर्नका लागि गरिने परीक्षण नै भन्सार जाँचपास पछिको परीक्षण हो। जसको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि जोखिममा आधारित व्यवस्थापन वा परीक्षण पद्धतिको अवलम्बन, भन्सार अधिकृत वा परीक्षकको ज्ञान, सिप, क्षमताको अभिवृद्धि (The Skills and competence of customs officials) प्रवर्द्धनात्मक, उपचारात्मक र नियन्त्रणात्मक कानुनी वातावरण र व्यवसायीमा उच्च तहको Integrity, Morality and Ethics हुन अपरीहार्य छ। साथै व्यवसायको पारदर्शिता र वैज्ञानिक लेखापालन, सूचनाको आदानप्रदान र सूचना माथिको सहज पहुँच, तालिम प्राप्त उच्च मनोबलयुक्त परीक्षक, कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणाली र प्रभावकारी अनुगमन, मूल्यांकन तथा पृष्ठपोषण पद्धतिको पनि उत्तिकै अनिवार्यता रहेको हुन्छ। यस प्रकारका आवश्यक तत्वहरूको परिपूर्ति निकट भविष्यमा हुनसक्ने कमै सम्भावना छ तथापि उपलब्ध स्रोत, साधन र कार्य वातावरणमा सम्भव हुने जति उपलब्धि हासिल गर्न प्रयत्नशील रहनुको कुनै विकल्प छैन।

परिशिष्ट — १

भन्सार ऐन, २०६४ को दफा ३४

३४. जाँचपास पछि परीक्षण गर्न सकिने:- (१) निकासी वा पैठारी भएको मालवस्तुको सम्बन्धमा देहायका कुराहरू एकिकर्त गर्नका लागि महानिर्देशक वा भन्सार परीक्षकले कुनै निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताको मालवस्तु खरिद वा बिक्री, निकासी वा पैठारी सम्बन्धी खाता, सेस्ता अभिलेख वा अन्य यस्तै कागजात, बैंक अभिलेख, कम्प्युटर प्रणाली लगायत निजको व्यवसायसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण अभिलेख परीक्षण गर्न सक्नेछ:-

- (क) दफा १८ को उपदफा ७ बमोजिम मालवस्तु घोषणा गरे /नगरेको,
 - (ख) घोषणाबमोजिम मालवस्तु भए/ नभएको,
 - (ग) मालवस्तुको यथार्थ मूल्य भए/नभएको,
 - (घ) मालवस्तुको वर्गीकरण उपशीर्षक ठीक भए/ नभएको,
 - (ङ) मालवस्तु निकासी वा पैठारी गर्दाका बखत प्रचलित कानूनबमोजिम बुझाउनुपर्ने महसुल बुझाए/ नबुझाएको,
 - (च) यस ऐन वा अन्य प्रचलित ऐनबमोजिम पूर्ण वा आंशिक भन्सार महसुल छुट वा सुविधामा पैठारी गरेका मालवस्तु उद्देश्यबमोजिम प्रयोग भए/ नभएको र सम्बन्धित व्यक्तिले पैठारी गरे /नगरेको,
 - (छ) मालवस्तु पैठारी गर्दा प्रज्ञापन पत्र, खरिद विजक वा पैठारी सम्बन्धी अन्य कागजातमा उल्लेख गरेका नाप, आकार, इकाई र निजको खरिद खाता, बिक्री खाता, बिक्री विजकमा उल्लेख गरिएका नाप, आकार, इकाईमा एकरूपता भए/नभएको ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम परीक्षण गर्दा मालवस्तुको भन्सार मूल्य फरक परेको वा वस्तु वर्गीकरण उपशीर्षक फरक परेको वा प्रचलित कानूनबमोजिम लाग्ने महसुल छुटेको कारणले कम महसुल असुल भएको देखिएमा महानिर्देशक वा भन्सार परीक्षकले त्यसरी कम असुल भएको महसुल असुल गरी सोही महसुल बराबर जरिवाना गर्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिम परीक्षण गर्दा निकासी वा पैठारी गरेको मालवस्तु घोषणा गरेको भन्दा भिन्न पाइएमा वा परीमाण घटी घोषणा गरेको पाइएमा र सो कारणले घटी महसुल असुल भएको देखिएमा महानिर्देशक वा भन्सार परीक्षकले त्यसरी फरक घोषणा वा परीमाण घटी घोषण गरेबापत लाग्ने महसुल असुल गरी दफा ५७ बमोजिम जरिवाना गर्नेछ ।

- (४) उपदफा (१) बमोजिम परीक्षण गर्दा सो उपदफाको खण्ड (क) बमोजिम घोषणा नगरी पैठारी गरेको पाइएमा महानिर्देशक वा भन्सार परीक्षकले त्यस्तो मालवस्तुको भन्सार मूल्यको पाँच प्रतिशत जरिवाना गर्नेछ ।
- तर मालवस्तुको प्रकृति अनुसार खुलाउन नसकिने किसिमका विवरण नखुलाएको आधारमा यस उपदफाबमोजिम जरिवाना गरिने छैन ।
- (५) उपदफा (१) बमोजिम परीक्षण गर्दा सो उपदफाको खण्ड (च) बमोजिमका महसुल छुट सुविधा उद्देश्य विपरीत प्रयोग गरेको वा सम्बन्धित व्यक्तिले पैठारी नगरेको पाइएमा महानिर्देशक वा भन्सार परीक्षकले दफा ५७ को उपदफा २० बमोजिम जरिवाना गर्नेछ ।
- (६) उपदफा (१) बमोजिम परीक्षण गर्दा सो उपदफाको खण्ड (छ) बमोजिम मालवस्तुको नाप, आकार, इकाईमा एकरूपता नभएको पाइएमा महानिर्देशक वा भन्सार परीक्षकले त्यस्तो मालवस्तुको भन्सार मूल्यको पाँच प्रतिशत जरिवाना गर्नेछ ।
- (७) यस दफाबमोजिम परीक्षण गर्दा महसुल वा जरिवाना असुल गर्नुपर्ने देखिएमा महानिर्देशक वा भन्सार परीक्षकले महसुल र जरिवाना निर्धारण गरी सम्बन्धित निकासीकर्ता वा पैठारीकर्तालाई सोको जानकारी दिई सफाई पेस गर्न पन्ध्र दिनको म्याद दिनु पर्नेछ ।
- (८) उपदफा (७) बमोजिम जानकारी प्राप्त गरेपछि सम्बन्धित व्यक्तिले पन्ध्र दिनभित्र सफाई पेस गर्नु पर्नेछ ।
- (९) उपदफा (८) बमोजिम सफाई पेस भएमा सफाई पेस भएपछि वा सफाई पेस नभएमा सफाई पेस गर्ने म्याद नाघेपछि महानिर्देशक वा भन्सार परीक्षकले अन्तिम महसुल र जरिवाना निर्धारण गरी सम्बन्धित निकासीकर्ता वा पैठारीकर्तालाई सो बमोजिमको रकम दाखिला गर्ने आदेश दिनेछ। महसुल वा जरिवाना निर्धारण गर्नुपर्ने नदेखिएमा सोको जानकारी सम्बन्धित निकासीकर्ता वा पैठारीकर्तालाई दिनुपर्नेछ ।
- (१०) उपदफा (९) बमोजिम आदेश प्राप्त गरेको मितिले पैंतीस दिन भित्र त्यस्तो आदेश प्राप्त गर्ने व्यक्तिले सोही आदेशमा तोकिएबमोजिमको रकम दाखिला गर्नु पर्नेछ। उक्त अवधि भित्र रकम दाखिला नगरेमा त्यस्तो महसुल तथा जरिवाना दाखिला गर्ने आदेश दिएको मितिदेखि वार्षिक पन्ध्र प्रतिशतका दरले ब्याजसमेत गणना असुल गरिनेछ ।
- (११) उपदफा (१०) बमोजिम बुझाउनु पर्ने रकम नबुझाएमा निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताको निकासी वा पैठारी लगायतका कारोबार तथा चल अचल सम्पत्ति रोक्का गरी महानिर्देशक वा भन्सार परीक्षकले सोही सम्पत्तिबाट त्यस्तो रकम असुलउपर गर्नेछ ।

- (१२) उपदफा (११) बमोजिम रकम असुल हुन नसकेमा त्यस्तो रकम सरकारी बाँकी सरह असुलउपर गरिनेछ।
- (१३) महानिर्देशक वा भन्सार परीक्षकले यस दफाको प्रयोजनका लागि आवश्यक देखेमा बैंक वा वित्तीय संस्था एवम् निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताको कारोबारसँग सम्बन्धित अन्य कुनै व्यक्ति वा निकायबाट सम्बन्धित निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ता, निजको कारोबार वा मालवस्तुसँग सम्बन्धित भुक्तानी, बैंक खाता, नाफा नोक्सानको हिसाब, कर विवरण, बीजक र यस्तै अन्य कागजात माग गर्न सक्नेछ। यसरी माग गरिएका हिसाब, कर विवरण, बीजक तथा कागजात उपलब्ध गराउनु सम्बन्धित व्यक्ति वा निकायको कर्तव्य हुनेछ।
- (१४) उपदफा १ बमोजिम परीक्षण गर्दा महानिर्देशक वा भन्सार परीक्षकले प्रमाण बुझ्न, सम्बन्धित व्यक्तिलाई बयान गराउन तथा लिखत प्रमाण वा कागजात पेस गर्न लगाउन सक्नेछ।
- (१५) उपदफा १४ को प्रयोजनका लागि महानिर्देशक वा भन्सार परीक्षकले व्यक्तिगत वा सार्वजनिक रूपमा सूचना जारी गर्न सक्नेछ।
- (१६) उपदफा १५ बमोजिम जारी गरिएको सूचनाको म्याद भित्र उपस्थित नहुने वा माग भएबमोजिम लिखत, प्रमाण वा कागजात पेस नगर्ने निकासीकर्ता वा पैठारीकर्तालाई महानिर्देशक वा भन्सार परीक्षकले दफा ५७ को उपदफा (१५क) बमोजिम जरिवाना गरी निजको निकासी वा पैठारी सम्बन्धी कारोबार रोक्का गरी उपलब्ध भएसम्मका लिखत, प्रमाण वा कागजातका आधारमा परीक्षण गर्न सक्नेछ।
- (१७) उपदफा १६ बमोजिम परीक्षण गरी सकेपछि सो निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताका सम्बन्धमा पछि थप प्रमाण कागजात प्राप्त भएमा त्यस्ता प्रमाण कागजातका आधारमा यस दफाबमोजिम पुनः परीक्षण गर्न सकिनेछ।
- (१८) यस दफाबमोजिमको परीक्षण मालवस्तु जाँचपास भएको मितिले दुई वर्षसम्म गर्न सकिनेछ।
तर कुनै निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताले झुठ्ठा लिखत वा कागजात तयार गरी प्रचलित कानूनबमोजिम लाग्ने भन्दा कम महसुल दाखिला गरेको प्रमाणित भएमा भन्सार परीक्षकले महानिर्देशकको अनुमति लिई दुई वर्ष पछि समेत परीक्षण गर्न सक्नेछ।
- (१९) यस दफाबमोजिम निकासीकर्ता वा पैठारीकर्तालाई महानिर्देशक वा भन्सार परीक्षकले दिने सूचना वा म्याद वा सफाई पेस गर्ने सूचना वा महसुल र जरिवाना दाखिला गर्ने आदेश सम्बन्धित व्यक्तिको इमेल ठेगानामार्फत पठाउन सक्नेछ। त्यसरी इमेल ठेगानमा पठाइएको सूचना, जानकारी वा आदेश निजले प्राप्त गरेको मानिनेछ।

परिशिष्ट — २

भन्सार नियमावली, २०६४ को परिच्छेद-५

जाँचपास पछिको परीक्षणसम्बन्धी व्यवस्था

२६. निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताले कागजात सुरक्षित राख्नुपर्ने: ऐनको दफा ३४ बमोजिम जाँचपास पछिको परीक्षण गर्ने प्रयोजनका लागि पैठारीकर्ताले आफूले पैठारी गरेका मालवस्तुसँग सम्बन्धित देहायबमोजिमका विवरण एवम् कागजात तयार गरी त्यस्तो मालवस्तु जाँचपास भएको मितिले चार वर्षसम्म सुरक्षित राख्नु पर्नेछ।

- (क) निकासी वा पैठारी प्रज्ञापनपत्र, महसुल तिरेको रसिद र खरिद खाता,
- (ख) बिक्री बीजक तथा बिक्री खाता,
- (ग) परिमाण समेत खुलेको मौज्दात विवरण,
- (घ) मालवस्तुको निकासी वा पैठारी र बिक्रीसँग सम्बन्धित बैंकिङ्ग अभिलेख,
- (ङ) वासलात तथा नाफा नोक्सान हिसाब र सोसँग सम्बन्धित अन्य विवरण,
- (च) आफ्नो कारोबारको विवरण कम्प्युटर प्रणालीमा राखेको भए सो प्रणाली,
- (छ) निकासी वा पैठारी, सञ्चय र बिक्रीसँग सम्बन्धित अन्य कागजात र विवरण।

२७. जाँचपास पछिको परीक्षणसम्बन्धी अन्य व्यवस्था

- (१) ऐनको दफा ३४ को उपदफा (२) को प्रयोजनका लागि भन्सार कार्यालयमा निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताले घोषणा गरेको मालवस्तुको मूल्य यथार्थ हो वा होइन भन्ने कुरा निश्चित गर्नका लागि ऐनको दफा १३ मा उल्लेख भएबमोजिमका मूल्याङ्कनका सबै वा कुनै तरिका अवलम्बन गरी त्यस्तो मालवस्तुको मूल्य कायम गर्न सकिनेछ।
- (२) ऐनको दफा ३४ को उपदफा (२) को प्रयोजनका लागि भन्सार कार्यालयमा निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताले घोषणा गरेको मालवस्तुको परिमाण घटी घोषण गरिएको हो वा होइन भन्ने यकिन गर्नका लागि पैठारीकर्ताको मौज्दातको भौतिक परीक्षणसमेत गर्न सकिनेछ।
- (३) पैठारीकर्ताले मालवस्तु पैठारी गर्दा भन्सार कार्यालयमा घोषणा गरेको मूल्यको सत्यता परीक्षण गर्ने प्रयोजनका लागि निजले पैठारी गरी बिक्री गरेको मालवस्तुको खुद्रा तहसम्मको कारोबारको अभिलेख परीक्षण गर्न सकिनेछ।

- (४) जाँचपास पछिको परीक्षण गर्दा महानिर्देशक वा भन्सार परीक्षकले सम्बन्धित निकासीकर्ता वा पैठारीकर्तालाई सम्भव भएसम्म सो परीक्षण गर्ने मिति र समय तोकी अग्रिम सूचना दिनुपर्नेछ ।

२८. कागजात माग गर्न सक्ने:

- (१) जाँचपास पछिको परीक्षण गर्ने महानिर्देशक वा भन्सार परीक्षकले सो प्रयोजनका लागि आवश्यक देखेमा बैंक, वित्तीय संस्था एवम् निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ताको कारोबारसँग सम्बन्धित अन्य कुनै व्यक्ति वा निकायबाट सम्बन्धित निकासीकर्ता वा पैठारीकर्ता, निजको कारोबार वा मालवस्तुसँग सम्बन्धित भुक्तानी, बैंक खाता, नाफा नोक्सानको हिसाब, कर विवरण, बीजक र यस्तै अन्य आवश्यक कागजात पन्ध्र दिनको म्याद दिई माग गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपनियम (१) बमोजिम माग गरेको कागजात उपलब्ध गराउनु सम्बन्धित बैंक वा वित्तीय संस्था वा अन्य निकायको कर्तव्य हुनेछ ।

भन्सार जाँचपास परीक्षण सम्बन्धी अन्तरक्रिया तथा गोष्ठी, धनगढी

भन्सार जाँचपास परीक्षण सम्बन्धी अन्तरक्रिया तथा गोष्ठी, जनकपुर

भन्सार जाँचपास परीक्षण सम्बन्धी अन्तरक्रिया तथा गोष्ठी, तातोपानी

भन्सार जाँचपास परीक्षण सम्बन्धी अन्तरक्रिया तथा गोष्ठी, रसुवा

नेपाल सरकार
अर्थ मन्त्रालय
भन्सार विभाग
भन्सार जाँचपास परीक्षण कार्यालय
त्रिपुरेश्वर, काठमाडौं